

*За традицією навчальний рік
для всієї університетської громади
в НаУКМА починається
відкритою лекцією
Почесного професора Університету,
відомого в світі вченого.
Починаючи з 1992 року,
могилянці мали можливість почути:
мовознавця Юрія Шевельова,
географа-кліматолога Лоуренса Майсека,
філософа Поля Рікера,
історика Романа Шпорлюка,
філософа, релігієзнавця Роланда Піча,
філологів Івана Фізера,
Ярослава Розумного,
політолога Богдана Кравченка,
філософа Сергія Аверінцева,
поета Ліну Костенко,
літературознавця Миколу Жулинського,
фахівця з питань стратегії
та розвитку бізнесу Агріяна Сливоцького,
поета й державного діяча Дмитра Павличка,
фахівця з оптимізації бізнес-процесів
та управління технологіями
Карла Цайнінгера*

ІВАН ФІЗЕР

ВАГОМІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ

Київ

Видавничий дім
«Києво-Могилянська академія»
2007

ББК 74.58
Ф50

Інавгураційна лекція
почесного професора Національного університету
«Києво-Могилянська академія».
1 вересня 1996 року

ISBN 966-518-267-6

© Іван Фізер, 2004
© Міжнародний благодійний фонд
відродження Києво-Могилянської
академії, 2007
© Видавничий дім «Києво-Могилянська
академія», художнє оформлення,
оригінал-макет, 2007

Історичний ракурс

Питання, що має становити зміст всесторонньої освіти, а поготів вищої, є настільки сучасним, наскільки є воно й історичним. Уже на зорі західної культури, цебто у класичній Еладі, Сократ і його великий учень Платон доводили, що «пайдея» цебто систематичне формування розуму і чеснот, веде до калокагатії, цебто до гармонії зовнішнього і внутрішнього світу людини, та до софросіни — здорового глузду, самодисципліни і самопізнання. Все це на нижньому рівні пайдеї, осягається студіями епосу Гомера, математики, ботаніки, зоології і гімнастики, а на вищому — фізики, космології, географії і філософії. Остаточно, пайдея стає філософією (*παιδεία* та *φιλοσοφία*).

Номінально формування розуму і чеснот стало ідеалом майже всіх систем освіти наступних епох. Чому номінально? Бо в кожній епосі ці два компоненти класичної моделі освіти осмислювались по-іншому. Так, скажімо, у середньовіччі, яке тривало рівно тисячу років, від падіння Риму у п'ятому столітті до падіння Константинополя у п'ятнадцятому, розум, чи інтелект, не був, принаймні геть аж до виступу св. Фоми Аквінського у тринадцятому, основним предме-

том уваги філософів чи, тим більше, теологів, які, за влучним виразом видатного історика цієї епохи Елієна Джілсона, вважали, що їм думати вже не потрібно, бо Бог сказав усе те, що треба було сказати. Звідси, освіта цієї епохи, що здійснювалася у монастирських школах, а з дев'ятого століття в університетах, була спрямована на підтвердження релігійних догм. Остаточно вона ставала позитивною теологією.

Як педагогічний ідеал, пізнання людини як людини, так як це було у грецькій антропоцентричній пайдеї, відродилося в чотирнадцятому столітті (*quattrocento*), в добу Ренесансу, в Італії. На перших порах ренесансна пайдея не мала виразно висловленої ідеологічної чи філософської спрямованості, коли розрізняла у навчальній програмі *studia divinitatis* і *studia humanitatis*, бо вважала такий поділ методично продуктивнішим за їхню взаємозалежність. Згодом, у наступному столітті, *cinquecento*, тих, хто викладав граматику, риторику, поезію, цебто гуманітарні науки, почали називати гуманістами, але в процесі цієї дидактичної стратегії сталося те, чого ієрархія католицької церкви не передбачила і не очікувала: *studia humanitatis* породила Гуманізм, цебто такий інтелектуальний рух, який, з одного боку, знаменував кінець схоластичної замкнутості, а з другого — появу вільної системи цінностей та світської концепції життя.

Вагомість цього далекого в часі філософського переосмислення і переоцінки схоластицизму продовжує віддунювати і в нашому часі. Гуманізм у різних іпостасях продовжує бути динамічним концептом нашого плюралістичного і нерідко суперечливого

світогляду. Хоч би як його сьогодні вже окреслювали — секулярний, ліберальний, інтегральний, прагматичний, марксистський, в центрі його уваги, так як це було в добу Ренесансу, стоїть конкретна людина у всій її психічній складності й не менш складному оточенні. Було б, однак, перебільшенням вважати Гуманізм нашого часу тільки відлунням Гуманізму XIV—XV століть. Ренесансовий Гуманізм був антитезою католицькій теології, як універсальній парадигмі буття, тоді коли наш час є тільки або етичним додатком до такої чи такої ідеології, або антитезою до надмірної біологізації людини. Крім цього, перший був явно філологічним, навіть антифілософським, оскільки філософія у той час була *ancilla theologiae*. Спірався він, між іншим, на поезію, історію, риторiku, творчість Боккаччо, Петрарки, Лоренцо Валла, Лоренцо де Медічі, Еразма, греко-римських класиків. Цей варіант *studia humanitatis*, і гуманізму як її похідної, позначився і на навчальних програмах Києво-Могилянської академії в XVII—XVIII століттях. Тут, як і в єзуїтських колегіях, молода людина виховувалась на гуманітаріях, цебто вивчала, поміж іншого, творчість Цезаря, Лівія, Вергілія, Горація, польських ренесансних поетів Кохановського, Твардовського, знайомила із доктринами блаженних Августина і Фоми Аквінського, Вільяма Оккама. Гуманізм Ренесансу приходив на Україну також із університетів Сорбонни, Болоньї, Падуї, Праги, Гайдельберга, Кракова, в яких навчались українські студенти. Наприклад, у XV—XVI століттях у Краківському університеті навчалось 800 студентів із України. Дехто з них

навіть став професором цього університету. Згадати хоч би Юрія Дрогобича, Павла Русина та князя Свірського.

Остаточню, цей філологічно зорієнтований Гуманізм XV – XVI століть не зміг надалі задовольняти інтелектуальні потреби суспільства, тим більше що людина, яка сформувалась під його впливом, не хотіла уже мислити і діяти у вузьких параметрах тої чи тої доктрини. Ця нова людина, для прикладу, будь це хоч би да Вінчі, Галілей, Коперник, Монтень, Кеплер, Джордано Бруно, раз і назавжди звільнила свій інтелект від різного роду міфічних припущень як передумови пошуку істини. Отже, цей Гуманізм, який хоч і не був суворо філософською системою, в свою чергу породив у XVII столітті раціоналізм Декарта, Спінози, Лейбніца, змістив латину, як *lingua franca*, французькою, італійською та англійською мовами, довів до розколу Католицької церкви і, що найважливіше, створив атмосферу, в якій природничі процеси уже можна було вивчати як явища *sui generis*, незалежно від філософії, а тим більше від теології. XVII століття — це той період у еволюції інтелектуальної думки, коли почалась диференціація натурфілософії на окремі, автономні дисципліни. Процес цей тривав два століття і залишився відкритим геть аж до нашого часу. А все це почалось із ренесансного Гуманізму.

Сучасний ракурс

Яке значення все це має для сучасної системи вищої освіти? Безперечно, велике, не тільки

історично, а й синхронно, бо боротьба за примат людини у пошуках істини про себе, про світ і про буття взагалі, яка почалася саме в добу Ренесансу, не припинилась по сьогодні. Зараз її антагоністами є детерміністські системи матеріалістичного і спіритуалістичного монізму. Ще не так давно — тільки п'ять років тому — тут, на території колишньої радянської імперії, радянська наука про людину, підтримувана каральним апаратом, сповідувала концепцію «опосередкованого детермінізму», згідно з яким свобода людини полягає тільки у її визнанні всеохопної необхідності. Чи ця наскрізь фаталістична концепція ще досі побутує тут у ідеологічно розкутій системі вищої освіти? Цього я не знаю. В США, теж не так давно, у 70-х рр., радикальний біхевіорист Б. Ф. Скіннер, проф. Гарвардського університету, пропагував ідею «технології поведінки» (behaviour technology) як засіб «наукового контролю» за людиною. На щастя, в США Скіннер не міг розраховувати на офіційну підтримку своєї ідеї, й тому вона не стала обов'язковою освітньою програмою. Це тільки два разючі приклади того, як ще недавно детерміністи різного кшталту намагались позбавити людину свободи бути суб'єктом власного визначення. Видатний німецький теолог Ганс Кюнг (Hans Kung. Existiert Gott, Munchen, 1978) висловив таку думку: «Людина, яка цілковито запрограмована генетично або цілковито зумовлена ідеологічно, перестас бути людиною. Вона тоді або тварина, або робот. У межах своїх внутрішніх нахилів і довколишніх детермінантів людина таки вільна. Можливо, вона не є *causa sui*, але, в сенсі самовиз-

начення, вона вільна».

Сьогодні відсутність офіційної чи урядової підтримки певної детерміністської ідеології не рівнозначна відсутності філософського визначення людини. Тому давайте подивимось, хоч надто схематично і спрощено, на сучасне філософське трактування людини як людини, бо воно впливає, хоч не завжди безпосередньо і рівночасно, на педагогічний процес, зокрема на університетському рівні. Річ у тім, що відмежувати науки про людину — психологію, соціологію, антропологію, етику, естетику — від панівних філософських систем неможливо, бо вони є їхнім концептуальним заземленням.

Сьогодні домінантними філософськими системами, для яких проблема людини центральна, є феноменологія, екзистенціалізм, прагматизм, марксизм, а з найближчих — постмодерністський релятивізм в епістемології та аксіології. Отже, що таке людина з позиції цих систем? І так, епіцентром феноменологічної системи є трансцендентальне чи чисте «Я» (*reines Ich*), від якого залежить вся її осмислена (інтенціональна) дійсність. Питання, як виникає, чи за Гуссерлем, як «конститується» це «Я», чи простіше, як людина стає людиною, є також питанням педагогічним. Цебто, хоч людина і не є цілковито витвором емпіричної зумовленості, зате вона формується в «життєвому світі» (*Lebenswelt*), а не за його межами. Щоб її знати і пізнати, треба знати і цей світ, бо трансформація суб'єктивного світу у світ інтерсуб'єктивний відбувається у людському колективі. Для екзистенціалістів, супутників феноменології, людина як сутність — ре-

зультат свідомого зусилля бути самою собою, бути в становленні самої себе. Самосвідома людина — це проект *a posteriori*. Вона ефект, а не причина. («Людина тільки те, що вона сама створила».) Створюючи себе, вона створює людину взагалі. (У «Мухах» Орест до Зевса: «Зевсе, тому що я людина, як і кожна людина, мушу знайти свій власний шлях!») За свою людськість вона, і тільки вона, несе повну відповідальність. Для англо-американських прагматистів людина — це продукт особистої заангажованості у потоці щоденного життя, у конфронтації чи погодженості з тою конкретною, а не абстрактною дійсністю, в якій їй доводиться жити і діяти. Як етична істота, вона постійно узалежнена від своєї мети і засобів, які вона застосовує для її досягнення. Її уява і правда про світ і про себе завжди контекстуальна. Завершеної людськості немає і не може бути, бо, як твердили стародавні римляни: *«tempora mutantur et nos mutamur in illis»*. Для марксистів, нерадянського варіанта, людина — це істота, яка, будучи наділеною вищими генетичними властивостями, ніж інші тварини, визначається не тільки біологією, а й тими матеріальними і культурними реаліями, які вона сама створює. Світ людини, конкретно — світ трудової людини, насичений брутальним відчуженням від робочого процесу, подолання якого мусить відбутися не тільки інтелектуально, але передовсім у безпосередній соціоекономічній обстановці. Повна реалізація людськості людини можлива тільки за такої соціоекономічної системи, в якій дихотомії між «бути» і «мати» більше немає. І нарешті, сьогодні для пост-

модерністських релятивістів, чи я б назвав, сучасних солісцистів, людини як генератора нормативних систем і аксіологічних оцінок практично немає. Їхній радикальний суб'єктивізм несумісний із будь-яким визначенням людини як динамічного центру життя. Тому сьогодні, як твердив Мішель Фуко, один з архітекторів постмодернізму, людини після її двохстолітнього існування не стало. Вона стала жертвою маскультури внизу і концептуальної неспроможності вгорі. Що ж тоді залишилось? Існує тільки людина у її незайманому егоцентризмі.

Таке, на мою думку, сучасне трактування людини. Чи вносить воно безладдя у ті педагогічні програми, в центрі яких стоїть реалізація людини як людини? Не завжди, хоча значною мірою, в американських вузах розширює їхні інтерпретаційні рамки. Хоронить їх від анархії їхня програмна стійкість, щоб не сказати консерватизм, і переконання в тому, що гуманітарні дисципліни, в які б філософські системи вони не були заякорені, якісно збагачують інтелект студента, урівноважують його/її емоції, поживляють його/її уяву і знайомлять його/її з тою особливою людською дійсністю, яку створила і продовжує творити людина. Точні науки, що вивчають фізичну дійсність на всіх її рівнях: субатомному, атомному, молекулярному, генетичному, органічному, екологічному, космічному — цього не роблять. Не робить цього і математика, яка сфокусована на формах і відношеннях, взятих абстрактно від їхнього змісту. На цьому сходяться чимало психологів та педагогів. Це також і думка Ейнштейна, який сказав таке: «Наука

(science) не здатна творити для нас нашу мету. Але якщо ця мета встановлена, наука може забезпечити засоби для її досягнення». Хто ж творить цю мету? Її створює в першу чергу людина, озброєна гуманітарною освітою.

Отже, які гуманітарні науки можуть максималь-но допомогти студентові в інтелектуальному й емоційному збагаченні його/її особистості? Питання складне і часто дискусійне. В американських вузах, зокрема т. зв. Liberal Arts Colleges, гуманітарні науки є обов'язковими дисциплінами для отримання ступеня бакалавра. В деяких з них вони об'єднані за певним принципом у спеціальні програми. Найбільш відомі з них: «Програма вагомих книг» (The Great Books Program), «Програма західної культури та цивілізації» (Western Culture and Civilization), «Програма критичної оцінки мистецтв» (Critical Judgement of Arts), «Програма шедеврів» (Masterpieces), «Програма сутності» (Core Program). У цих програмах свобода вибору дисциплін обмежена. Вони засвоюються блоками. Більшість американських коледжів залишають право вибору гуманітарних дисциплін самим студентам. Це часто призводить до профанації, а то й ворожості до гуманітарних дисциплін, бо вони, мовляв, зайвий академічний вантаж у досягненні фахової освіти. Ще треба згадати, що сьогодні гуманітарна освіта в американських вузах, яка впродовж тривалого часу була зосереджена на західній філософській думці, філології, мистецтві й культурі, фронтально заатакована програмами «багатокультурності» (multiculturalism), з фокусом на Азію, Африку, Південну

Америку та культуру американських автохтонів, а також агресивними феміністичними та гомосексуальними програмами. Все це, на думку поміркованих педагогів, серед яких і видатний американський філософ Аллан Блум (The Closing of the American Mind, 1987), доводить до безладдя й занепаду систематичної університетської освіти...

Український ракурс

Яке місце повинні займати гуманітарні дисципліни у системі вищої освіти в Україні? В Україні, як це вказано у вашому навчальному плані, існує державна концепція гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, згідно з якою всі студенти мають засвоїти одну навчальну дисципліну з п'яти основних напрямків: історичного, філософського, соціально-політологічного, економічного та культурологічного. Тут, у вашому університеті, на гуманітарну підготовку відводиться в середньому до третини навчального часу. Це добре. Формально це краще, ніж у деяких американських вузах. Однак до цього я хотів би зробити такий коментар: УКМА віродився не тому, що вузи в Україні не були здатні готувати фахівців різного наукового та професійного профілю. У цьому відношенні радянські вузи були не обов'язково гіршими від європейських чи американських. Причина в тому, що вони, як і вся радянська освіта, були спрямовані на формування комуністичної свідомості, на виховання «нової радянської людини», яка б беззастережно вірила у правоту

унітарної ідеології. Радянська освіта щедро годувала учнів і студентів утопіями Маркса й Енгельса і нібито «науково» доводила неминучий крах «зоологічного» капіталізму. Але сталося те, що сталося. Світовий пролетаріат, всупереч цим утопіям, не звільнився з «полону капіталізму», а капіталізм не самознищився. Зате після розвалу радянської імперії чимало випускників радянських вузів виявилися не готовими самостійно діяти в ідеологічно неврегульованому суспільстві та встановлювати гуманний суспільний лад. У 80-х рр. радянський президент Михайло Горбачов помилково думав, що радянську систему можна перебудувати декретом згори, зберігаючи при цьому весь її бюрократичний і поліцейний апарат. Швидко виявилось, що це був класичний *non sequitur*.

У 90-х рр. ваш президент В'ячеслав Брюховецький, тоді співробітник Інституту літератури АН, значно краще за Горбачова збагнув, що справжню перебудову можна і треба здійснювати тільки після усунення утопічної ідеології, яка просочила весь суспільний організм, і що її треба починати з молодшої генерації — дати їй таку базову освіту, яка б розкрила у молодій людині її творчий потенціал, виплекала почуття особистої гідності й вагомості, переконала в доцільності й потребі суспільної заангажованості й озброїла її сучасною фаховою освітою. Таку перебудову за ніч не здійснити. Вона не одноразовий проект, а безперервний процес.

Отже, які гуманітарні науки можуть тут, в Україні, здійснювати саме таку перебудову? Я коротко говорив про стан гуманітарної освіти в США. Чи можна

і чи треба застосовувати американську модель в УКМА і в Україні взагалі? По-перше, котру модель? Їх надто багато. Крім цього, вони у постійній динаміці. Сьогодні вони є, а завтра вони уже змінились. Думаю, що українським педагогам немає нагальної потреби брати живцем іноземні програми навіть тоді, коли їхня ефективність підтверджена високими кількісними показниками, тому що в історично іншому контексті вони можуть виявитись непродуктивними. Вам треба творити власну систему гуманітарної освіти, таку, яка б, з одного боку, була співзвучною з українським етосом, а з другого — відбивала загальнолюдську систему цінностей. Закликав же нас наш великий поет Тарас Шевченко:

Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь.

Так, Україні треба, як тут мовиться, увійти у світовий інтелектуальний простір. Але ж Україна входила і входить до нього не голіруч. Має вона своє власне й багате культурне надбання, яке не протиставляється ні європейській, ні загальнолюдській культурі, бо формувалось саме в її лоні. Пригадаймо: наше середньовіччя, як це *ad oculos* доводять його пам'ятки, Ізборник Святослава, «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, епістолярія митрополита Смолятича, «Повчання» Володимира Мономаха і багато інших, натхненні, не в меншій мірі ніж європейські тексти того часу, християнським неоплатонізмом.

Україна не стояла осторонь від потужної ренесансної культури. Тут її головним виразником і поширювачем був саме цей університет. В його стінах спудеї читали «Органон» Арістотеля, знайомились із геліоцентричною теорією Коперника і Галілея, тут народилась філософія українського Сократа Григорія Сковороди. Тут на викладах професора філософії Щербатського спудеї вивчали систему Декарта і т. д. і т. п. Але навіть після 1764 р., цебто після втрати політичної автономії, Україна не переривала зв'язків з інтелектуальною Європою. Мало того, її вчені-гуманісти європеїзували Москву, а не навпаки. Ось вам показовий приклад: наш видатний політичний діяч Григорій Полетика (до речі, випускник КМА), розробив освітню програму для Росії і переклав Арістотеля на російську. Це тільки дуже мала частка того, що наші видатні предки творили і створили для духовного потенціалу нашої батьківщини.

В XIX столітті, тоді, коли імперський зашморг не дозволяв Україні виявитись у всій її духовній потужності, поширенню європейської культури сприяла багатофункціональна українська література. Я тільки скажу, що навіть її рання романтична спрямованість, як і її пізніший реалізм, явища не суто домашні, як це доводила народницька критика, а вияв загальноєвропейського естетичного осмислення мистецтва. І тому вважати, що Україна того століття була тільки фольклорна і філологічна (як часто іронізували наші північні сусіди: «Что хахол, то филолог») — незнання своєї минувшини. В її університетах — у Києві, Харкові, Одесі — працювали цікаві вчені, які своєю

ерудицією виходили далеко за рамки локального значення. Згадати хоч би Памфіла Юркевича, який працював над створенням «загальної теорії систем», що поєднала б метафізику і точні науки, раціоналізм і емпіризм; Олександра Потебню, видатного лінгвіста і теоретика літератури, Михайла Драгоманова, політолога й історика, Володимира Лесевича, епістемолога, Богдана Кістяківського, соціолога. До речі, його нащадок Юрій Кістяківський, який по жовтневій революції опинився в Берліні, захистив там докторську дисертацію з фізичної хімії, потім емігрував до Сполучених Штатів, де став професором престижного Принстонського університету, а в 1958–1961-му роках — науковим радником президента Ейзенхауера. Згадати можна також Максима Ковалевського, історика і соціолога, та Федора Зеленогорського, філософа. Цей ряд можна б значно продовжити. Все це видатні вчені, які в європейській науці не почувались іноземцями і які по праву повинні бути гордістю нашої культурної спадщини.

Отже, входити Україні у європейський інтелектуальний простір либонь не треба, бо вона там уже давно є. Але про її присутність в культурному європейському процесі треба молодій генерації знати, бо Україну силоміць відривали від Європи, а сьогодні її колишні імперські покровителі й рідні брати-безбаченки знову хотіли б втягнути в євроазійський варіант «великої родини».

І тому до кола гуманітарних наук тут, в УКМА, треба залучити курс про цю спадщину, бо предметом гуманітарної освіти в Україні є не абстрактне людс-

тво, але конкретна українська людина в історичному часі. Без знання цієї спадщини випускник цього, і взагалі українського вузу, може стати, користаючись назвою роману австрійського письменника Роберта Музіля, «*der Man ohne Eigenschaften*», людиною без властивостей.

З-поміж ендоцентричних наук я б виділив, зокрема, етику, естетику і філософську антропологію. Звичайно, більшість студентів, що поступають в цей університет, уже мають певну етичну свідомість, яку вони набули в сім'ї, школі, товаристві, на вулиці. Вона, однак, далеко не достатня, навіть тоді, коли видимо альтруїстична. У демократичній системі, з її часто суперечливими поглядами на добро і зло, мало бути тільки доброю, людині треба бути інтелектуально здатною повсякчас оцінювати ті альтернативи (choices), які ця система пропонує. Їй треба знати, що таке егоїзм (категоричний, індивідуальний, універсальний), альтруїзм, гедонізм, утилітаризм, етичний легалізм, відношення засобів до мети, *summum bonum*, і т. д. Її оціночну здатність треба збагатити відомостями про концепцію добра і зла у Арістотеля, Спінози, Канта, Сковороди, Маркса, Ніцше, про юдео-християнську етику. Так само і щодо естетики: неважливо, чи вона представлена як окрема академічна дисципліна, чи вона вплетена в таке чи таке мистецтвознавство, бо так і так вона збагачує ту внутрішню прихильність до краси, з якою студент приходить до і виходить із університету. В естетичному вихованні йдеться не про те, щоб студент обов'язково знав, скажімо, прерафаелітів, абстрактний експресіонізм, музику

Шонберга чи Вагнера, готичну архітектуру чи що там ще, а в першу чергу про те, щоб саме через контакт з мистецтвом його/її внутрішні диспозиції зробилися засобом естетичного сприймання світу. Нарешті, філософська антропологія важлива тому, що всупереч настирливій комерціалізації і «саєнтизації» сьогоdnішнього життя, що зводять людину тільки до споживача або тільки до суто біологічної істоти, вона ставить її в саме осереддя екзистенціальної проблематики. Вона питає: чи людина щось більше, ніж біологічна машина, щось більше, ніж талановита тварина? Вона питає: чи онтологічно її душа автономна, яке її призначення у системі інших живих істот, у людському колективі і взагалі тут, на Землі?

У 60-х рр. у Сполучених Штатах та Великобританії сенсацією була книжка англійського культуролога С. П. Сноу (C. P. Snow) про роз'єднаність двох культур — літературної, чи, ми б сказали, філологічної, та наукової (scientific) — в якій він доводив, що ця роз'єднаність спричинена педагогічно. Починається з того, що люди з філологічною освітою, говорячи метонімічно, не знають другого закону термодинаміки, а люди з науковою — не знають, хто такий Шекспір, а кінчається серйозними суспільними ускладненнями. Теза Сноу дещо драматизована і статистично не завжди доведена, зате психологічно вірогідна. Дійсно, одностороння освіта створює відмінне світобачення, яке часто стає причиною травматизуючих суспільних конфліктів.

Щоб уникнути такого роз'єднання, гуманітарні, суспільні й точні науки мусять поєднатись у продук-

тивний синтез. В українському контексті це особливо важливо, бо за роки радянської системи наш національний характер, що формувався століттями і на базі якого можна було відносно легко творити такий синтез, зазнав серйозних пошкоджень. Думаю, що та модель освіти, яку ви створили у цьому університеті, адекватно поєднує ці два аспекти освіти. Однак не вважайте її остаточною, бо остаточність, як правило, веде до застою. Не узалежнюйте її надто від примхливого ринку, бо перетворитесь у «торговельну школу» (Business School), а понад усе — пам'ятайте, що тут виховується молодь не тільки для її особистого благополуччя, але також і для добра нації.

Професор Іван Фізер

Зміст

Історичний ракурс.....	5
Сучасний ракурс.....	8
Український ракурс.....	14

Науково-популярне видання

Іван Фізер

ВАГОМІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Редактор *О. А. Рудь*
Технічний редактор *Т. М. Новікова*
Комп'ютерна верстка *Н. В. Єрмак*
Коректор *І. Г. Ярошенко*

Підписано до друку 19.05.2004. Формат 70х100/32.
Гарнітура Baltica. Папір офсетний № 1. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 0,97. Обл.-вид. арк. 0,75. Зам. 4-99.

Видавничий дім «КМ Академія».
Свідоцтво про реєстрацію № 770 від 15.01.2002 р.

Адреса видавництва та друкарні:
04070, Київ, вул. Сковороди, 2.
Тел./факс: (044) 416-60-92, 238-28-26.

Фізер І. М.

Ф50 Вагомість гуманітарних дисциплін у системі вищої освіти: Інавгурац. лекція почес. професора Нац. ун-ту «Києво-Могилян. акад.», 1 верес. 1996 р. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 21 с.

ISBN 966-518-267-6

Лекцію доктора філологічних наук, професора Ратгерського університету (Нью-Джерсі, США) Івана Фізера присвячено проблемі змісту всесторонньої вищої освіти та місцю в ній гуманітарних дисциплін.

Зокрема, автор ділиться своїм баченням того, якою має бути система гуманітарної освіти в Україні.

ББК 74.58